

אריה נבון: דיוקנו של אמן ארץ-ישראלי

שתי שיחות עם נתן זך

אריה נבון נולד ברוסיה בשנת 1909. לארץ-ישראל הגיע עם הוריו ושניים מאחיו בגיל 10. באוניה הממורסמת רוסלאן, זו שעימה נפתחה העליה השלישית, בתום מלחמת העולם הראשונה. תלמיד הנימסיה העברית בירושלים וגימנסיה גאולה בתל-אביב, החל מצויר בעודו בבית-הספר. תוך שנים מעטות יצא שימעו בכל הארץ. עד היום צבר מאות קריקטורות. כ-150 תפאורות להצגות. אייר צייר וכתב עשרות ספרים. מיכמן דרב סדן כתבו הקדמות לספריו. ביאליק הציע לו שם לתצוגת בובות שתיכנן לעדלאידע, ברל כצנלסון הזמין אותו לדבר וסייע לו בעריכת ספריו, התפאורה שעשה להצגה הוא הלך בשדות על-פי מחזהו של משה שמיר בתיאטרון הקאמרי מציינת מיפנה בתולדות הצויר לתפאורה בישראל. הישראלי הקטן חובש כובע חרב, אותו צייר ופירסם לראשונה בשנת 1949. ביום-העצמאות הראשון למדינת-ישראל, נותר בעיני רבים. סימלה המיסחרי' המובהק של ישראל הצעירה, ישראל של דור תש"ח, זו שמתוכה יצאו גם הנערה והנער נושאי מגשי-הכסף בשירו של נתן אלתרמן. ביחד עם אלתרמן, ידידו במשך שנים רבות, נתן נבון ביטוי לקונסנזוס של אותם ימים - אף כי המילה עדיין לא היתה בשימוש בארץ. בכך שנתן לו ביטוי, השתתף בעיצובו והשפיע עליו. אנשים רבים קנו את דבר רק כדי לקרוא את הטור השביעי של אלתרמן ולראות את הקריקטורה החדשה של אריה נבון.

במלאות יותר מיוכל שנים ליצירתו, הביעו משתתפי התערוכה מול הראי - הקריקטורה הישראלית עכשיו, שנערכה במוסיאון חיפה, את הוקרתם לעמיתם הבכיר בארחם אותו ובהקצותם לעבודותיו חדר מיוחד. בניעילת התערוכה נערך ערב מחווה לאריה נבון, בהשתתפות יעקב אורלנד, שמואל בונים, חיים גורי, מיכאל גרוס, דן מירון ומנכ"ל המוסיאון דויד פלונסקי, ובהנחייתו. כשבוע לפני ערב זה נפגשתי עם אריה נבון לשתי שיחות ממושכות. שיתוכן מובא כאן לפניכם. כל הרישומים המופיעים בעמודים אלה, להוציא הקריקטורות, רואים כאן אור לראשונה.

מרבית דבריו של אריה נבון נמסרים בגוף שלישי. מיעוטם - בציטוט ישיר. נ.ז.

זה לא הייתי אני

בשנת 1935 החליט שהגיע הזמן לראות קצת את העולם הגדול שממנו עלה עם הוריו 16 שנים קודם לכן. ומהו העולם הגדול בעיני צייר אמ לא פאריס. בילינסון, עורך דבר, שמע ונבהל. חשש שהכובש שלו לא יחזור עוד. כדי לקשור אותו לעיתון, הציע לו שיוסיף לשלוח לו קריקטורות ורישומים, ודבר ישלם לו תמורת זאת סכום של 10 פונטים (לירות א"י) לחודש. קיז זה סכום עתק באותם ימים. נבון לא רק שהתקיים ממנו בכבוד, אלא גם היה מן הסטודנטים האמידים בחוגו. תחילה נסע ללונדון, מקום שם התקיים אותו זמן הקונגרס הציוני. מלוצרן נסע לז'נבה, למושב הבריחלאומים. גם משם שלח לעיתון קריקטורות ורישומים. בפאריס צייר בעיקר את יהודי ה"פלעצל", הוא רובע היהודים המפורסם. אבל כאן קרה לו דבר משונה.

נבון: בפאריס איבדתי את הקו שלי. אפשר

בילינסון, אדם סגור, ממעט בדיבור אבל בעל תרבות רחבה. הרגשת בו שהוא בעל רוחניות עשירה.

לא, נבון מעולם לא היה חבר רשום במפלגת פועלי ארץ-ישראל (מפא"י). עוד כביתו קראו את דבר והורה עם ההשקפות המובעות בו, כך שמבחינה זו לא היתה בעיה. נבון עצמו מעולם לא היה בתנועת-נוער וגם לא נמשך לתחום הפוליטי. ריעותיו התגבשו עם הזמן. בעיניו היה זה טיבעי לגמרי להיות מזוהה עם תנועת-העבודה, וביתר דיוק: עם קו בן-גוריון. ממש כבעיני ידידו נתן אלתרמן. מעולם לא היה איש-קצוות, ולא היתה בו נטייה לקנאות; מן האלימות סלד. בעיתון לא כיוונו אותו. הותירו לו מידה רבה ביותר של חר פש. לעיתים היה מתייעץ עם בילינסון או עם יורשו, זלמן שז"ר. אבל רק כשהיו לו כמה נושאים לקריקטורה והוא התקשה בכחירה. מעולם לא פסלו לו קריקטורה ומעולם לא נזקק לרעיונות של אחרים: זה פשוט לא הלך.

ברור שהיו תקופות שבהן הכניסו אותו הקריקטורות למתחים עם ידידים, והיו גם עשרות סלי פונים למערכת, במחאה על קריקטורה זו או אחרת, ובאיום לבטל את רכישת העיתון. כשעלה על נושא "שתי המולדות", בקריקטורות המוקיעות את חיזורו של השומר הצעיר אחרי רוסיה של סטאלין, נפגעו היחסים ההדוקים עם שלונסקי. אבל סופו של דבר גם זה חלף. היה זה נבון שאייר את סיפרו האחרון של שלונסקי, שיצא לאור אחרי פטירת המשורר.

מדהים היה להיווכח באיזו מהירות מתאורחת הקריקטורה בארץ-ישראל של אותם שנים. נצרך לזכור שלא היתה בארץ שום מסורת של קרי-

הכל התחיל בימי הלימודים בבית-הספר, שכן נה בראשיתו. תיכתיני למיסחרי' (היתה בו מגמה מיסחירית) ואחר-כך גימנסיה גאולה. עוד בהיותו תלמיד גימנסיה היה נבון מסתובב וכידו תיק עבה של קריקטורות של מורים וחברים. אישי ציבור וסופרים: שלונסקי, רב סדן, בן-גוריון ורבים אחרים. תלמידי ביתה או קטנה, והכל הלכו ברגל. כאזור הרחובות הסאלנברך יודעה יכולת לפגוש את ביאליק מטייל לו עם רבניצקי, את שלונסקי על אופניים בדרכו לאיזה מיפגש בקפה. כן, השנים הן עדיין שנות העשרים.

כיצד קרה שפנה רווקא לקריקטורה? מבין חמישה אחים שאריה היה הצעיר שבהם, היו שניים מצוירים. האחד, חיים, שלמד עם נחום גוטמן בבצלאל בירושלים. צייר ורשם אף הוא קריקטורות. נבון גדל בבית שכל כתליו היו מכוסים ברישומים של אחיו. כשהיה מקבל מהוריו דמי-כיס, היה קונה גיליונות צייר ומצייר יסורים. זה היה חלק מנוהליהם שלו. אפשר

הצגת בכורה: נבון (משמאל) עם דויד בן-גוריון, חנה מרון ויוסי ידין.

הכיתוב ברוח ריעותיו הפוליטיות שלו. נבון רשם את 'בוטינסקי רכוב על סוס עץ. בראב"י אומנם לא השמיט את סוסיהעץ, אבל כתב מתחת לרישום "גנה בא גאריבאלדי (אבי המדינה האר"י טלקית המודרנית) העברי" או משהו ברוח זאת.

כל זה אירע - להזכיר - לפני שנבון לבש את זוג המיכנסים הארוכים הראשון בחייו. כך הפגישה עם ברל כצנלסון. יום אחד החליט בן דור מדבר להראות את עבודותיו של "ילד הפ" לא" למייסדו של ביטאון ההסתדרות ומפא"י. ברל הכיר את אחיו של נבון, חיים, מימות שירר תם המשותף בנרוד העברי, בשליליה מילחמת העולם הראשונה. נבון הביא עימו את התיק הגדול שלו והראה את העבודות לברל. תגובתו של ברל: היום עוד אין לנו כסף אבל אל תרא, אנחנו כבר נתקשר אליך. נבון חשב שבכך הסתים העניין. יום אחד הוא עומד ליד תחנת אוטר בוס מול מגרבי, והנה ברל לצידו. ברל זיהה אותו מייד, אמר לו: נבון, אתה זוכר שדיברנו, ובכן, עכשיו הגיע הזמן, תבוא אלינו ותביא קריקטור רות.

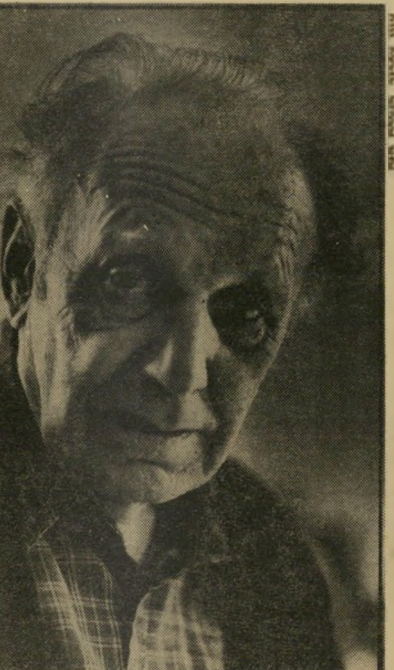
תערוכת המנים

היתה זו ראשיתו של קשר בין אמן לבין עיתון שנמשך 30 שנה, בין השנים 1934-1964. ברל קרב את נבון, כמעט אימץ אותו לבן. אבל ברל כבר לא ערך אז את דבר בפועל. למעשה, כשי החל נבון בעבודתו, כבר נערך העיתון בידי משה

כרוזה על-פי איור. מקרה הכסיל' לאהרון מגד.

להגיד שנולד עם עיפרון. אביו היה סוחר שאהב יותר ליצור ברבים בידי: היה מכין לעצמו ולבני משפחתו מזוודות לנסיעה, בונה ארונות ושולחנות. כמיסחר לא התעניין. לפעמים היה מושיב את אריה הקטן על ברכיו ומצייר לעיניו כיבשה. בערב היה מרדים אותו בסיפורי המיקרא. לאטלאט יצאו לרישומיו מתייטץ בתלמידי בית-הספר. הראשונים שבאו הזמינו איריס לקני טרסים הזמריסטיים שיצאו לקראת פורים. הסר פר הראשון שבו פגש היה אביגדור המאירי, שקרב אותו מאד ונתן לו את כתב-היד של אחד מספריו השנתיים ביותר, חוכמת הבהמות, לאיור. הספר יצא לאור ב-1933 ונחשב עד היום ליצירת-מופת בסוגו. הספר הודפס בדפוס הארץ.

להגיד האור (הארצישראלי) הלך לי. הכל קיבל איזו עגמומיות. זה לא הייתי אני.

בארץ למד, כמעט ככל בני דורו, ב"סטודיה" לציור של יצחק פרנקל. בפאריס למד ב"מכון לאסטטיקה בת זמננו" ובאקדמיה הידועה Grand Chaumiere. אבל בעיקר הוא זוכר לטובה את מורו יליד אנגליה ויליד (1901 William Hayter), אחד המורים המעולים ביותר לאמנות התחרית באותה תקופה, שהיקנה לו את סודות אומנותו. בימים שהחל את לימודי האמנות שלו בארץ (אצל פרנקל) עוד לא היו בארץ סיפרי-אמנות עם רפרודוקציות. לכל היותר ראתה את ציור החד מניות המפורסם של ואן-גוך. גם עיתונים מצר יירים או עיתונות עולמית עם קריקטורות לא היו. כשנסע לראשונה לפאריס כבר היו מאחוריו כמה שנות עבודה כקאריקטוריסט.

נבון: אולי זה היה המול שלי. דיברנו על הייטר, הוא כבר היה אז בעל מוניטין בינלאומיים, היינו כמעט חברים, על אף הברל הגיל. הוא סיפר לי שבימי מילחמת-העולם הראשונה עבד ככתיב-הזיקוק של עיראק, ושם גם התחיל לצייר. מעולם לא למד ציור, ובעיראק לא היתה לו שום הזדמנות לראות ציור. בקושי שמע על האימפרסיוניסטים. כך נאלץ לעבור בעצמו, אינטואיטיבית, את כל תולדות הציור. הוא נהג לומר לי: היגעתי לפאריס מעיראק כצייר מר רנני.

גם נבון הגיע לפאריס כשהוא מצויד במעט מאוד ידע על המתרחש בעולם כתחום הציור, על המהפכה המודרניסטית שכבר הותירה אז את נקודת-השיא שלה מאחוריה. אפילו את שמר תיהם של מודלייאני ופאסקו לא הכיר. בפאריס הכיר את הציירים אוטיף לנצ'י ו'כיל ארונסון, מכין ציירי ארץ-ישראל פגש שם רק בצייר אברהם גולברג.

פרופורציה הומאנית

— אם כך אפשר בעצם להגיד שהקו הנבוני נולד בתל-אביב, לא בפאריס. כן, ועוד שאלה: כשאתה אומר "הקו", האם אתה מבחין בין הקו של הרישום לבין הקו של הקריקטורה?